

A szlovák és a cseh irodalom magyar bibliográfiája

Bizonyos vagyok abban, hogy *Käfer István* munkája máris a halhatatlan magyar bibliográfiák között foglal helyet. Részint a benne nyilvánuló teljesítmény nagyságánál fogva, részint annak dokumentálásaként, hogy a „mai magyarok” körében a „rendezni végre közös dolgainkat” korántsem üres szólam, hanem a legnehezebb munkát, az alapok feltárását is vállaló cselekvés.

A teljesítmény nagyságáról a következőket: A cím lakonikus időhatár-közlése, „a kezdetektől 1970-ig”, egy évtized híján két évszázadot jelöl: a legkorábbi forrás, amelyet a bibliográfiában felfedeztem, a *Magyar Hirmondó* 1782. évi kötete. A bibliográfia — a beköszöntő közölte adatok szerint — „hétsház önálló könyvet, hatszáz periodikumot” dolgoz fel, „nem is számítva bele ebbe az egyes cseh és szlovák szerzők önálló köteteit, melyek magyarul megjelentek, s melyeknek feldolgozása itt szintén megtalálható”. A feldolgozott dokumentumok túlnyomó része a történelmi és az 1918 utáni Magyarországon, illetve a mai szomszéd államokban jelent meg, de jócskán akadnak köztük a volt Monarchiában és azon kívül megjelent kiadványok is. Hogy hány évfolyam-kötetet tesz ki az a bizonyos hatszáz periodikum, nem volt türelmem megszámlálni, de azért megjegyzem, hogy az e tekintetben forrásként számba jöhető napi és hetilapok éppen úgy szerepelnek névsorukban, mint az imár évszázados múlttal rendelkező folyóirataink (például a *Magyar Könyvszemle*, a *Századok* stb.). Az imént bemutatott lenyűgöző irodalomhalmazból és — nyilvánvalóan kisebb mértékben — a másodlagos forrásokból (a feldolgozott irodalom jegyzéke fel sem tünteti őket) 21 ezernél több tételt sikerült összegyűjteni, akkora bibliográfiai adattömeget, amelynek értékes (tartalomtűkröztető) és gazdaságos (helykímélő, mégis áttekinthető, könnyen

kereshető) rendezése a leggyakorlottabb bibliográfust is kemény próba elé állítja.

Mielőtt ismertetném a bibliográfia Käfer István alkalmazta megoldásait, rá kell mutatnom nyersanyagának néhány olyan sajátosságára, amely tovább növelte a „tömegsúly” előidézte rendezési-rendszerezési nehézségeket. Ezek a következők: A szerzőnek (készarva írtam szerzőt, mert ilyen nagy bibliográfiai mű létrehozása — igenis — szerzői, nem pedig szerkesztői munka) mindenekelőtt a „mi az irodalom?” kérdésével kellett szembenéznie, mivel e fogalom kétszáz év alatt tartalmilag fokozatosan a szuverén szerzők szuverén műveire szűkült le. Nagy érdeme Käfer Istvánnak, hogy nem hagyta magát korlátozni e tény által, s bibliográfiájában felsorolta azt az anyagot is, amit manapság már irodalom előttinek (mellettinek, utáinak) érzékelünk. Szóval egyfelől — bizonyos nyelv- és zenetudományi „belekaszások”-tól sem megriadva — a népdalok, népmesék, mondák és históriás énekek irodalmát, másfelől pedig a kódexekre és a korábbi századok egyházi és tudományos literatúrájára vonatkozó közléseket is.

Nehézséget okozott az is, hogy nem mindig könnyű eldönteni: ki magyar és ki szlovák, esetleg cseh. E tekintetben Käfer István — igen helyesen — részben „adakozó” volt (amikor például az appendixben, a függelékben szerepelteti az úgynevezett „hungarus” szerzőket, akik közül *Bél Mátyás* és *Tessedik Sámuel* a legismertebb), részben pedig pragmatikus (amikor a ténylegesen szlovák és cseh nemzetiségű költők, írók, irodalomárok, például *Štefan Krémery*, *Anton Straka* és sokan mások „üzeneteit” — más alkotók műveinek magyarra tolmácsolásait és nekünk, magyaroknak szánt irodalmi-irodalomtörténeti írásait-tanulmányait — sorra-rendre szerepelteti a bibliográfiájában). Mély egyetértéssel olvas-

tam ezzel kapcsolatos álláspontját művének eligazító fejezetében (*Jegyzetek, rövidítések*): „Az Appendixben szereplő »hungarus«, »uhorský« literátorok, valamint a szlovák és a cseh irodalomban egyaránt tárgyalt írók nemzeti hovatartozásának eldöntése nem ennek a munkának a feladata. A bibliográfiában elfoglalt helyük a magyarországi és csehszlovákiai irodalomtudomány és művelődéstörténet közös munkálkodásának szükségességét kívánja dokumentálni.”

Ellentmondásos történelmünk során, amely egyébként éppen a bibliográfia majdnem két évszázados tárgyidőszakának jó néhány évtizedében öltött különösen keserves formát, az irodalom, bárhogy értelmezzük is, nem szükségképpen jelent meg tiszta tárgyi elhatároltságban. Gyakorta keveredett politikummal, vagy más szűkebb-szélesebb társadalmi összefüggésrendszerbe ágyazódva látott napvilágot. Käfer István itt is helyesen járt el: amennyiben az áttanulmányozott forrásokból ilyennek minősülő tételek kerültek elő, nem rekesztette ki őket eleve a bibliográfiából, hanem a mű III. fő fejezetét fejlesztette ki belőlük *Kapcsolatok, komparatisztika* címen, bár — tudjuk meg az eligazításból — „erősen válogatva”. (A további tagolódás: magyar—szlovák kapcsolatok, magyar—cseh kapcsolatok, magyar—csehszlovák kapcsolatok, szlovák—cseh kapcsolatok és kelet-európai kapcsolatok, nemzetiségi kérdés, komparatisztika.)

Az a körülmény, hogy a bibliográfia két önálló irodalom, a szlovák és a cseh magyarországi recepcióját tükrözteti, ugyancsak megnehezítette a szerző dolgát. Ő úgy döntött, hogy az önállóságra való tekintettel külön-külön fejezetbe rendezve veszi számba a szlovák és a cseh irodalomra egyaránt vonatkozó termést, s nem alakít ki közös főfejezetet. A recenzens ennek ellenére szóvá teszi ezt a hiányt. Nem azért, mintha kétségbe akarná vonni az imént megemlített önállóságot, hanem azért, mert az ilyen elrendezés szemléletesebben mutatta volna ki a két irodalom mindig megvolt szoros kapcsolatait, s módszertanilag kezelhetőbbé tette volna mindazokat a bibliográfiai tételeket, amelyek egyszerre foglalkoznak a szlovák és a cseh irodalommal. (Ezáltal el lehetett volna kerülni némely, különösen összefoglaló jellegű munka kétszeri — két külön tételként megjelenő — szerepeltetését, továbbá az egyes tárgyi fejezetek végén található oda-vissza utalások többségét is.)

A bibliográfiai anyag jellegzetes tulajdonsá-

gainak fejtegetéséből e recenzió olvasójának, egyben a bibliográfia számításba vehető használójának mindenekelőtt azt célszerű megjegyeznie: a mű jóval tartalmasabb (több tartalmú), mint amennyit a címe elárul. S ez már alapvető használhatósági mutató, olyan, amely kiegészülve a bibliográfia „előadásmódjának” tüzetes megismerésével, igen változatos „kalandozásokat” tesz lehetővé.

Aki a bibliográfia illetékességébe tartozó *tárgykörök szerint* kíváncsi az irodalomra, az üsse fel a tartalommutatót (V—XXXIII. lap). Meglátja benne, hogy mind az I., a szlovák irodalomra vonatkozó, mind a II., a cseh irodalomra vonatkozó főfejezet (45—139., illetve 337—357. lap) az általánostól a történetileg szakaszolt konkrét felé haladva tagolódik. (A III., az 577. és a 637. oldal között található főfejezet tagolásáról már volt szó.) Itt némi böngészés után és a fejezetek és alfejezetek nehézkes, római és arab számjegyekből, valamint betűjelekből álló jelzetein bosszankodva, viszonylag könnyen rá lehet bukkanni a kívánt vagy a szükséges témára, illetve az oldalszáma, ahol az megtalálható.

Ha témánk „irodalom típusú”, azaz „valamiről szól” (például a szlovák népköltészet-ről), akkor megjelenési (esetenként, főként a levelezéseknél: keletkezési) időrendben kapjuk a tételeket, amit a hasábok bal szélére kivetített évszám is hangsúlyoz (ez egyben helymegtakarítás is, hiszen több azonos megjelenési év előfordulásakor rövidíti a felvételeket).

Ha azonban „fordítás típusú” adatra van szükségünk, tehát például arra, hogy egy bizonyos szlovák népdalt lefordítottak-e magyarra, akkor ugyanabban a fejezetben meg kell nézni a *fordítások* alfejezetet, s ott előbb a betűrendbe szedett szlovák, majd az ugyanígy rendezett magyar címek szerint végezni a keresést. Aki olyan népdal magyar címét tudja csak, amelynek a bibliográfia azonosította a szlovák címét is, az „vadászhat”, mint ahogy az is, aki a rendelkezésére álló eredeti szlovák cím megfelelőjét szeretné fellelni a csak magyar címmel szereplő népdalok rengetegében. Szerencsére a többi hasonló fejezetben (*Históriás énekek; Népmesék, mondák*), illetve a cseh irodalmi megfelelőikben — az anyag csekélyebb terjedelme következtében — kevésbé kelti a hontalanul bolyongás érzetét az illetén elrendezés.

A bibliográfiában a rájuk vonatkozó irodalommal, magyarra fordított művel vagy mindkettővel szereplő szlovák, cseh és „hungarus” szerzők névsorát a tartalommutató közli (VII

—XVIII., XX—XXXI., XXXII—XXXIII. lap). Az itt megtudott oldalszámnál tárul elénk a kívánt *személyi fejezet*, ugyanabban az irodalom—fordítás (ez utóbbin belül szükség esetén: műfajonkénti) tagolásában, mint amelyet a tárgyörök szerinti keresés bemutatásánál ismertünk meg. A szerzői fejezetekben ez a beosztás a legtöbb helyen nagyon kellemesnek bizonyul, hiszen a Magyarországon legismertebb szlovák és cseh írók bibliográfiai adatainak közlése sem tesz ki többet 15—20 oldalnál, amit könnyedén át lehet futni. Elvileg vitatható, de a gyakorlatban nem nagyon zavar az a megoldás, hogy az egyes szerzők önállóan megjelent köteteit magyar címük betűrendjébe sorolva kapjuk (a hozzájuk tartozó recenziók csatlakoztatásával), aminek következménye, hogy egyazon mű több „felvezetésben” is előfordulhat (például *Martin Kukučín Dom v stráni* című regénye a *Ház a hegyoldalban* és a *Petur-ház* betűrendi helyén is szerepel). Ezzel szemben a nem önálló kötetben megjelent versek, elbeszélések, riportok, regényrészletek stb. itt is eredeti címük, illetve ennek azonosíthatatlansága esetén magyar címük betűrendjében szerepelnek.

A személyi fejezetekben — ahol csak kideríthető volt — a bibliográfia közli a szerzők születési és halálozási évét, s a róluk szóló irodalom közlését olyan, összevont tétellel kezdi, amelyben megtalálható minden rájuk vonatkozó kézikönyvi forráshely (magyar, cseh és szlovák lexikonok, életrajzi bibliográfiák stb.), ami egyértelműen hasznosnak minősíthető.

A kötetben szereplő szerzők a mutató (659—743. lap) felől is megközelíthetők, mégpedig az egyes tételek utolsó sorában félkövér számmal jobbra kizárt tételszámmal való utalással. Erre azért érdemes felhívni a figyelmet, mert sok olyan szerző van, aki — saját személyi fejezeténél fogva — nemcsak tárgya ennek a bibliográfiának, hanem tételei egy, nem rá vonatkozó részének szerzője—életrehívója, szereplője is. (A mutató egyébként a személyi fejezetekhez visszavezető tételszámokat a többitől való megkülönböztetésük érdekében kurzív szedéssel közli.)

A mutató a személyi fejezettel rendelkezők nevén kívül azokat sorolja fel, akik a *szlovák és a cseh irodalom kérdéseivel valaha is foglalkoz-*

tak, illetve akik *szlovák vagy cseh szerzőtől valamit fordítottak*. Nem érdektelen névsor! Csak irodalmi és művészeti életünk legnagyobb alakjait említi is közülük (*Ady Endre, Arany János, Babits Mihály, Bartók Béla, Besenyei György, Eötvös József, Fábry Zoltán, Horváth János, Illyés Gyula, Jókai Mór, József Attila, Juhász Gyula, Kazinczy Ferenc, Kodály Zoltán, Kosztolányi Dezső, Madách Imre, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Munkácsy Mihály, Németh László, Petöfi Sándor, Radnóti Miklós, Schöppfin Géza, Szabó Lőrinc, Széchenyi István, Szekefű Gyula, Toldy Ferenc, Vörösmarty Mihály, Wesselényi Miklós*), kiteszik: minden korszakban megvolt az érdeklődés két északi szomszédunk iránt. (A mutató esetükben nem érzékelteti szereplésük minőségét, tehát azt, hogy cikk, illetve tanulmány írójaként vagy fordítóként, esetleg valami eseményi jogán—kapcsán kerültek be e bibliográfiai műbe.)

„Az álnevek és szignók feloldása — mondja az eligazítás — nem teljes. A mutató csak feloldott álnév esetében utal a valódi névre, szignónál nem.”

Van a mutatónak még egy kiváló tulajdonsága, melyről nem szabad megfeledkezni. Fellelhetők benne a *feldolgozott* források adatai, illetve a *belőlük származó tételekre való utalások*. Ezáltal a bibliográfia a szóban forgó periodikumok szlovák és cseh „repertóriumaként” is használható. S ez sem elhanyagolható tudománytörténeti ajándék.

A szerző közli, hogy „a kötetben magyar művek szlovák, illetve cseh fordításai nem kaptak helyet. Ez a magyar irodalom szlovák, illetve cseh bibliográfiájának lesz a feladata.” Ehhez hozzátesszük: bár teljesülne mihamarabb ez az óhaj. A szerző nem szól arról, hogy lesz-e folytatása a vállalkozásnak. A recenzens azt kívánja, legyen.

Meg vagyok róla győződve, hogy nem akad Magyarországon egyetlen olyan egyetemi, társadalomtudományi gyűjtőkörű főiskolai és szakkönyvtár, továbbá olyan megyei és városi könyvtár se, amely nem szerzi be kellő példányszámban ezt az alapművet, amelynek nagy gondal való közzétételét az *Akadémiai Kiadónak* köszönhetjük. (1985. XXXIII, 748 l. 198 Ft.)

Futala Tibor

A Könyvtáros egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkötől kérhetők.